SÚHRN SLOVENSKEJ GRAMATIKY

Z HLÁSKOSLOVIA A PRAVOPISU

PÍSANIE SAMOHLÁSOK A DVOJHLÁSOK

PÍSANIE **i/í, y/ý**

1. Po mäkkých spoluhláskach **ď, ť, ň, ľ, č, dž, š, ž, c, dz, j** v koreni domácich slov a ich odvodením píšeme mäkké **i/í**: divadlo, ticho, cibuľa, cítiť, medzi, čin, široko, žila, ticho, lipa, nízko, odlíšiť. *Poznámka: Mäkké* **ď, ť, ň, ľ** *v skupinách* **di, ti, ni, li, de, te, ne, le** *píšeme bez mäkčeňa.*
Po tvrdých spoluhláskach píšeme mäkké **i/í** vo zvukomalebných slovách: tik-tak, tikot, tikať, hijo, híkať, hihi, chichi, chichotať sa, chichot, kikiríkať, dínom-dánom.
Mäkké **i/í** píšeme v mnohých zdomácnených cudzích slovách: diktát, disk, dirigent, tiger, titul, partizán, tím, tiket, nirvána *(predchádzajúca spoluhláska sa v nich vyslovuje tvrdo)*, citrón, cirkus, kino, kiosk, kilogram, liter, gitara, história, richtár, sirup, titan, vitamín, vizitka, minister, zisk a pod.

2. Po tvrdých spoluhláskach **d, t, n, l; k, g, h, ch** v koreni domácich slov a ich odvodením píšeme tvrdé **y/ý**:

po **d** vtedy, dýchať, dýka, dymiť sa, dyňa, vladyka;
po **t** ty, tyč, týkať sa, stýkať sa, tylo, štyri, motyka, motýľ, rozptýliť, predtým;
po **l** lyko, lysý, lýtko, lyža, lyžica, blýskať sa, mlyn, oplývať, plyn, plynúť, plyš, plytký, slýchať, vplývať, vlys, vzlykať, zlyhať;
po **k** kydať, kýchať, kyj, kynožiť, kyprý, kysnúť, kyslý, kytica, kývať;
po **g** burgyňa, gýč, gyps;
po **h** hyd, hýľ, hýriť, hyzdiť, hynúť, hýbať;
po **ch** chybiť, chýbať, pochybovať, chýliť sa, chýr, chytiť, chytrý, chyža.

Y/ý píšeme v mnohých slovách cudzieho pôvodu, napr. dynamo, dynastia, štylistika, týfus, tyran, typ, nylon, lýceum, lýra, lyrika, gymnázium, hydrant, hyena, hyperbola, hypotéka, cylinder, bicykel.

3. Po obojakých spoluhláskach **b, m, p, r, s, v, z** píšeme v koreni domácich slov zväčša mäkké **i/í**. Tvrdé **y/ý** po obojakých spoluhláskach píšeme vo vybraných slovách a v slovách od nich odvodených. *Pomôcka na zapamätanie obojakých spoluhlások:* Brat má pri robote svoje vlastné zvyky.

po **b** by, bylina, bystrý, byť (som, si), obyčaj, býk, byvol, kobyla, Bytča;
po **m** my, mykať sa, myliť sa, myslieť, myť, šmýkať sa, myš, mýto, hmýriť sa, hmyz, žmýkať, mys;
po **p** pyšný, pýtať sa, pýr, pysk, pytliak, kopyto, pykať;
po **r** ryba, rýchly, rys, ryť, hrýzť, kryť, strýc, ryža, bryndza, ryha, ryk, rýdzi, rýpať, rysavý, rytier, brýzgať, kryha, koryto, prýštiť, trysk, vytrysknúť, trýzniť, rým, Torysa;
po **s** syn, syr, sýty, sypať, sýčať, sýkorka, syseľ, vysychať, sychravý;
po **v** predpona vy/vý- , vysoký, zvyk, vy (vykanie), vydra, vyhňa, výr (sova), výskať, vyžla, vyť – zavýjať (o psovi, vlkovi);
po **z** jazyk, nazývať.

Slová, ktoré podobne znejú, ale majú odlišný význam i pravopis

y/ý	**i/í**
by (podmieňovacia častica, spojka)	bi (rozkazovací spôsob od biť)
bydlo (bydlisko)	bidlo (žŕdka, palica)
byť (som, si, je …)	biť (bijem, biješ)
dobyť (hrad, uhlie)	dobiť (doraziť, domlátiť)
my (všetci)	mi (mne)
pysk (ústa zvierat)	pisk (hvizd)
tykať (vravieť ty)	tikať (robiť tik-tak)
typ (druh, vzor)	tip, tipovať (hádať)
výr (sova)	vír (vodná, vzdušná krútňava)
vyť, zavýjať (o psích, vlčích zvukoch)	viť, zavíjať (nedok. k zavinúť, zamotať)
kryštál (kryštalografický útvar)	krištáľ (priesvitná odroda kremeňa)
mýli (pletie)	milý (milovaný, obľúbený, vzácny)
mýlka (omyl)	Milka (zdrobnené k Mila)
dopyt (po tovare)	dopiť (vypiť do dna)
prikryť sa (zakryť sa)	príkriť sa (protiviť sa)
vydať, vydávať (nariadenie, dcéru)	vídať, vídavať (často vidieť)
nazývať sa (menovať sa)	nazívať sa (mnoho zívať ústami)

Rytmické krátenie

Spisovná slovenčina sa vyhýba dvom dlhým slabikám za sebou. Dlhé slabiky sú slabiky s dlhými samohláskami, s dvojhláskami a s dlhými **ŕ, Ĺ**. Ak by mali nasledovať dlhé slabiky tesne za sebou, druhá z nich sa obyčajne skracuje. Rytmické krátenie nastáva:

1. Pri skloňovaní podstatných mien:
• v **3.** a **6.** páde mn. č. ženských podstatných mien: vodám, vodách, *ale* vládam, vládach, uliciam, uliciach, *ale* prácam, prácach;
• v **1.**, **3.**, **4.** a **6.** páde mn. č. stredných podstatných mien: mestá, mestám, mestách, *ale* miesta, miestam, miestach, plecia, pleciam, pleciach, *ale* pľúca, pľúcam, pľúcach;
• v **2.** páde mn. č. sa po predchádzajúcej dlhej slabike nepredlžuje posledná slabika ženských a stredných podstatných mien: povier, ohrád, mien…, *ale* záster, záhrad, zámen.
2. Pri skloňovaní prídavných mien vzorov pekný, cudzí a iných slovných druhov, ktoré sa skloňujú podľa vzorov pekný, cudzí: krutý, krutá, kruté – krutého, *ale* ľúty, ľúta, ľúte – ľúteho; cudzí, cudzia, cudzie – cudzieho, *ale* rýdzi, rýdza, rýdze – rýdzeho; tretí, tretia, tretie – tretieho, *ale* tisíci, tisíca, tisíce – tisíceho.
3. V slovesných tvaroch:
• v prítomnom čase: chovám, chováš, chová, *ale* dávam, dávaš, dáva;
• v **3.** os. množného čísla: plačú, režú, češú, *ale* skáču, líšu, píšu, vládnu;
• v príponách určitých tvarov, prechodníka a prítomného činného príčastia slovies viacerých vzorov: chladnúť – chladnú – chladnúc – chladnúci, *ale* vládnuť – vládnu – vládnuc – vládnuci
češú – češúc – češúci, *ale* viažu – viažuc – viažuci;
• v tvaroch opakovacích slovies s **-ávať**: volávať – volávam – voláva, *ale* písavať – písavam – písava.
4. V **2.** p. mn. č. podstatných mien vzoru žena a mesto sa po dlhej slabike vkladá krátka samohláska **-o-**: úradníčka – úradníčok, lekárok, pacientok; svetielko – svetielok, okienok oproti vkladnej samohl. **-ie-** po krátkej slabike: matka – matiek, učiteliek, herečiek; očko – očiek, klbiek.
5. V zdrobneninách utvorených príponou **-ko**: vlákno – vlákenko, číslo – číselko *oproti* svetlo – svetielko, okno – okienko.
6. Pri tvorení podstatných a prídavných mien po predchádzajúcej dlhej slabike nastupujú krátke prípony **-nik, -ik, -iček, -ictvo, -ak, -ar, -areň, -ny, -sky, -cky, -ansky**: vrátnik, strážnik, papiernictvo, piatak, bábkar, pamiatkar, mliekareň, mliečny, taliansky, roľnícky.

Výnimky z rytmického krátenia

1. V príponách podstatných mien stredného rodu na **-ie**, ktoré sa skloňujú podľa vzoru vysvedčenie: prútie, prútia, prútí, prútím; prítmie, prítmia, prítmiu, prítmí...
2. V príponách zvieracích privlastňovacích prídavných mien vzoru páví: páví, pávia, pávie – pávieho; netopierí, netopieria, netopierie – netopierieho; krokodílí, krokodília, krokodílie – krokodílieho... Pri zvieracích podstatných menách na **-ík, -ák** sú však len podoby s krátkou príponou: chrobák – chrobačí, slimák – slimačí, kamzík – kamzičí, stehlík – stehličí (*ale:* vták – vtáčí)
3. V tvaroch slovies vzoru rozumieť: zmúdrieť, zmúdriem, zmúdrie, zmúdrieme.
4. V odvodzovacej prípone opakovacích slovies zakončených na **-ievať**: súdievať, tvárievať sa.
5. V ohýbacej prípone **3.** os. mn. čísla, v prípone prechodníka a v prípone prítomného činného príčastia vzoru robiť: súdia, súdiac, súdiaci.
6. V pádovej prípone **-í** v **2.** p. mn. čísla podstatných mien ženského rodu: hrádza – hrádzí, báseň – básní, piesní, strojární, tlačiarní.
7. V tvaroch **2.** p. mn. čísla podstatných mien vzorov žena, ulica, mesto s vkladnou dvojhláskou **-ie-**: výhra – výhier, hospodárstvo – hospodárstiev, cigánstvo – cigánstiev. (Pri podstatných menách, v ktorých sa **-ie-** vkladá pred spoluhlásky **m, n, l, r, v**, sú možné dvojtvary: výhra – výher/výhier, výzva – výzev/výziev, krídlo – krídel/krídiel, vlákno – vláken/vlákien).
8. V príponách **-iar, -iareň**: bieliareň, triediareň.
9. V tvaroch neurčitých zámen s časticou **nie-**: niekto – niekým, niečím, niečí, niečia, niečieho, niečích.
10. V slovách s predponami **ná-, zá-, sú-**: námietka, nátierka, zásielka, súčiastka.

TVAROSLOVIE *MORFOLÓGIA*

Morfológia sa zaoberá ohybnými slovnými druhmi, ich skloňovaním (podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky) a časovaním (slovesá) a neohybnými slovnými druhmi (príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovcia).

PODSTATNÉ MENÁ *SUBSTANTÍVA*

Pomenúvajú osoby, zvieratá, veci ako **konkrétne** a samostatne existujúce javy (učiteľ, pes, dom, rieka) a vlastnosti, činnosti, stavy ako **abstraktne** existujúce javy (múdrosť, chôdza, choroba). Určujeme pri nich rod, pád, číslo – príslušnosť k jednotlivým skloňovacím vzorom sa riadi podľa rodu (v mužskom rode aj podľa životnosti a neživotnosti) a podľa zakončenia v 1. páde jednotného čísla. Rod je pri živých osobách prirodzený (mužský, ženský, stredný). Pádov je šesť (1. – 4., 6. – 7.). Tvar 5. pádu sa spravidla rovnal 1. pádu, dnes sa za samostatný pád nepovažuje. V spisovnom jazyku sa vyskytuje len v slovách z rodinného a domáceho okruhu (synku, bratku, chlapče, švagre, priateľu, človeče), z náboženského okruhu (Bože, Otče, Pane) a pri slovách majstre a pane, ak stoja samostatne. Číslo je jednotné a množné (j. č., mn. č.). **Pomnožné** podst. mená majú len tvar množného čísla, ale označujú jednu vec (nožnice, hodiny). **Hromadné** majú len tvar jedn. čísla, ale označujú väčší počet (kolektív: žiactvo, ľudstvo; hromadu: lístie, haluzina). **Látkové** označujú látku bez ohľadu na jej jednotlivé zložky a množstvo (múka, voda, piesok). **Všeobecné** podst. mená (človek, zviera, dom) sa píšu s malým začiatočným písmenom, **vlastné** podst. mená (Bratislava, Peter, Tatry, kino Hviezda) sa píšu s veľkým začiat. písmenom.

MUŽSKÝ ROD (maskulínum)

	ŽIVOTNÉ				NEŽIVOTNÉ					
	chlap				**hrdina**		**dub**		**stroj**	
	j.č.	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*
1.	chlap	chlapi	dedo	dedovia	hrdina	hrdinovia	dub	duby	stroj	stroje
2.	chlapa	chlapov	deda	dedov	hrdinu	hrdinov	duba	dubov	stroja	strojov
3.	chlapovi	chlapom	dedovi	dedom	hrdinovi	hrdinom	dubu	dubom	stroju	strojom
4.	chlapa	chlapov	deda	dedov	hrdinu	hrdinov	dub	duby	stroj	stroje
6.	chlapovi	chlapoch	dedovi	dedoch	hrdinovi	hrdinoch	dube	duboch	stroji	strojoch
7.	chlapom	chlapmi	dedom	dedami	hrdinom	hrdinami	dubom	dubmi	strojom	strojmi

2. p. j. č. najmä neživotných vzorov má variant **-u** (smädu, octu, hmyzu, riadu).
3. a **6.** p. j. č. životných podst. mien má pravidelnú príponu **-ovi**. Príponu **-u** majú len slová ako duch, boh, čert a človek. Neživotné podstatné mená majú v 6. p. príponu **-u**, ak sa končia na **h, ch, g, k**: na prahu, na gongu, v krku. Po ostatných tvrdých spoluhláskach je prípona **-e**, po mäkkých spoluhláskach je prípona **-i** (v koči, o noži, v raji). Príponu **-i** majú aj niektoré domáce a cudzie slová zakončené na **-l, -r** (v hoteli, v tuneli, na bicykli, v močiari, po požiari, na klavíri).
4. p. životných podst. mien sa zhoduje s **2.** p., 4. p. neživotných mien sa shoduje s 1. p.
1. p. mn. č. má pri vzore chlap variantné prípony (**-ia** – susedia; **-ovia** – pedagógovia, synovia) a aj dvojtvary (ekonómi/ekonómovia); vzor hrdina má variant **-i** iba pri cudzích slovách na **-ta** (banditi, helóti); slová na **-ca** majú základnú príponu **-ovia** (obrancovia, dôchodcovia).
2. p. mn. č. má pravidelnú príponu **-ov**, niektoré pomnožné miestne mená majú tvar bez prípony (Kraľovany – Kraľovian, Piešťany – Piešťan, Vlachy – Vlách).
7. p. mn. č. má pri vzore chlap variant **-ami** (ekonómami, ujami, géniami, hosťami, poslancami, lotrami), pri vzore hrdina variant **-mi** (husitmi, helótmi).
Osobitné postavenie majú **zvieracie** podstatné mená: v j. č. sa skloňujú podľa vzoru chlap, v mn. č. sa podľa vzoru chlap skloňujú iba vlastné mená zvierat (Zahrajovia) a vlastné aj všeobecné zvieracie mená zakončené na **-o** (macovia, Dunčovia). Ostatné zvieracie maskulína sa v mn. č. skloňujú podľa vzoru dub alebo stroj (príslušnosť určuje tvrdé alebo mäkké zakončenie základu). Slová pes, vlk, vták majú v 1. a 4. p. mn. č. životné aj neživotné tvary (mladí psi/mladé psy, mladých psov/mladé psy; vlci/vlky, vtáci/vtáky).

ŽENSKÝ ROD (feminínum)

	žena		**ulica**		**dlaň**		**kosť**		**gazdiná**	
	j.č.	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*
1.	žena	ženy	ulica	ulice	dlaň	dlane	kosť	kosti	gazdiná	gazdiné
2.	ženy	žien	ulice	ulíc	dlane	dlaní	kosti	kostí	gazdinej	gazdín
3.	žene	ženám	ulici	uliciam	dlani	dlaniam	kosti	kostiam	gazdinej	gazdinám
4.	ženu	ženy	ulicu	ulice	dlaň	dlane	kosť	kosti	gazdinú	gazdiné
6.	žene	ženách	ulici	uliciach	dlani	dlaniach	kosti	kostiach	gazdinej	gazdinách
7.	ženou	ženami	ulicou	ulicami	dlaňou	dlaňami	kosťou	kosťami	gazdinou	gazdinami

Vzor žena: ženské mená, ktoré majú pred **-a** tvrdú alebo obojakú spoluhlásku; vzor ulica: ženské mená, ktoré majú pred **-a** mäkkú spoluhlásku. Podľa vzorov dlaň a kosť sa skloňujú feminína zakončené v 1. p. j. č. na spoluhlásku; v 2. p. j. č., v 1. a 4. p. mn. č. má vzor dlaň príponu **-e** a vzor kosť príponu **-i**.
2. p. mn. č. vzoru žena a niektorých podstatných mien vzoru ulica je bez prípony, pričom sa predlžuje samohláska v kmeni slova alebo sa do kmeňa vkladá ďalšia hláska (lampa – lámp, fľaša – fliaš, päta – piat, cesta – ciest, stopa – stôp, srna – sŕn; voľba – volieb, tehla – tehál/tehiel, čipka – čipiek/čipôk).
V **3.** a **6.** p. mn. č. sa koncovky **-ám, -iam** a **-ách, -iach** krátia po predchádzajúcej dĺžke: brázdam, prácam; brázdach, prácach a po spoluhláske **-j**: koľajam, koľajach.

STREDNÝ ROD (neutrum)

	mesto		**srdce**		**vysvedčenie**		**dievča**	
	j.č.	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*	*j.č.*	*mn.č.*
1.	mesto	mestá	srdce	srdcia	vysvedčenie	vysvedčenia	dievča	dievčatá/-ence
2.	mesta	miest	srdca	sŕdc	vysvedčenia	vysvedčení	dievčaťa	dievčat/-eniec
3.	mestu	mestám	srdcu	srdciam	vysvedčeniu	vysvedčeniam	dievčaťu	dievčatám/-encom
4.	mesto	mestá	srdce	srdcia	vysvedčenie	vysvedčenia	dievča	dievčatá/-ence
6.	meste	mestách	srdci	srdciach	vysvedčení	vysvedčeniach	dievčati	dievčatách/-encoch
7.	mestom	mestami	srdcom	srdcami	vysvedčením	vysvedčeniami	dievčaťom	dievčatami/-encami

6. p. j. č. vzoru mesto má variantnú príponu **-u** vtedy, ak sa základ neutra končí:
a) na samohlásku: múze-um – v múzeu, kaka-o – v kakau;
b) na spoluhlásky **-g, -k, -ch, -h**: v tangu, v blahu, na Slovensku. Slová vnútro a nebo majú príponu **-i**.
2. p. mn. č. má pri vzoroch mesto a srdce variantnú príponu **-í** (štúdií, videí, morí).
Pri vzore vysvedčenie sú všetky pádové prípony dlhé, neskracujú sa ani v **7.** p. mn. č.: vysvedčeniami, znameniami, ani v iných pádoch po dlhej predchádzajúcej slabike: v prútí, lístím, tŕním. Vzor dievča má v množnom čísle dvojaké tvary: **-atá** a **-ence**. Slovo dieťa sa v množnom čísle skloňuje takto: deti, detí, deťom, deti, o deťoch, s deťmi.